

Verdeeld verleden, gedeelde toekomst

1. Een veranderend Nederland in een veranderende wereld

De afgelopen decennia hebben veel nieuwe Nederlanders zich permanent gevestigd in ons land. Nederland is daarmee blijvend veranderd en zal ook in de toekomst blijven veranderen. In 2050 heeft een derde van onze inwoners hun geschiedenis in een ander land - zelf, via ouders of grootouders. In een stad als Amsterdam is dat nu al gewoon. Onze bevolking wordt mede daardoor steeds diverser. We verschillen steeds meer van elkaar, qua herkomst en afkomst maar ook qua levensstijl en gezinssamenstelling.

Een dergelijke grote en relatief snelle verandering brengt successen en problemen met zich mee. Veel nieuwkomers en hun kinderen vinden prima de weg in het nieuwe thuisland. Jongeren maken probleemloos hun school af, stromen door naar een vervolgopleiding en vinden passend werk. Ze verwerven een eigen plek in de samenleving, maken eigen keuzes. Huwelijken zijn steeds vaker het resultaat van vrije partnerkeuze. Veel voetballers in het nationale elftal en aansprekende politici in stad en land hebben een achtergrond in een ander land dan Nederland.

Maar er is ook het nodige dat niet goed gaat. Migranten en hun kinderen vallen vaker uit op school dan oorspronkelijke Nederlanders, ze zijn vaker werkloos, afhankelijk van een uitkering en slachtoffer van geweld achter de voordeur. Sommige groepen zijn vaker betrokken bij criminaliteit en overlast. Verworvenheden als de gelijkheid van man en vrouw en van homo en hetero worden niet door alle nieuwe Nederlanders gedeeld.

In heel Europa worstelen samenlevingen met deze veranderingen. Die zijn niet typisch Nederlands, en ook niet typisch iets voor deze tijd. Of het nu gaat om de migratiestromen naar de Verenigde Staten uit het begin van de vorige eeuw of om de komst naar een land als Frankrijk van inwoners uit voormalige koloniën, integratie gaat niet vanzelf. Bouwen aan een gemeenschappelijke toekomst is lastig en gaat gepaard met gevoelens van verlies en onbehagen.

Die gevoelens van verlies en onbehagen kennen we ook in Nederland. Niet alleen bij bewoners van de volkswijken van onze steden, maar breed in de samenleving. Wijken gebouwd voor arbeiders en de middenklasse zijn migrantenwijken geworden. Bekende sociale patronen zijn verdwenen. Gedeelde omgangsvormen zijn niet langer vanzelfsprekend. De voortdurende instroom van nieuwe buurtbewoners vergt veel van bewoners en ook van de school, de huisarts en de wijkagent. Maar ook op plekken in ons land waar ogenschijnlijk niets is veranderd, ervaren mensen gevoelens van onbehagen. Hun land verandert, en ze voelen zich daar niet bij betrokken. Ze ervaren de veranderingen als opgedrongen – en dat is een akelig gevoel als het gaat over het land waar je geboren en getogen bent, en dat jij, je ouders en hun ouders daarvoor, mee hebben opgebouwd.

Ook veel nieuwkomers ervaren verlies en onbehagen. Het verlaten van je moederland, ook al is dat een eigen keuze, heeft grote gevolgen. Die worden vaak onderschat. Weggaan gaat gepaard met heimwee naar een vertrouwd verleden. Het is niet eenvoudig om een nieuw thuis in Nederland te vinden. De taal is moeilijk en contacten met mensen die hier altijd al woonden zijn vaak beperkt. Veel nieuwkomers vinden weinig houvast in de samenleving. Daarom grijpen ze terug op oude en vertrouwde tradities en gewoonten, die ze ook hun kinderen proberen bij te brengen. Vaak doen ze dat uit angst hun kinderen kwijt te raken aan een land met een cultuur die ze zelf niet begrijpen. Ze hebben het gevoel er nooit helemaal bij te horen, terwijl de volgende generatie al volop deel uitmaakt van die nieuwe cultuur.

Lange tijd hebben oorspronkelijke Nederlanders en nieuwe Nederlanders elkaar grotendeels vermeden. Integratie was een zaak van tolerantie en uiteindelijk zou het dan allemaal vanzelf wel goed komen. In de praktijk betekende die tolerantie vooral wegstijven bij problemen. De gevoelens van verlies en onbehagen werden weggestopt.

En, eerlijk is eerlijk, die gevoelens werden ook niet erkend door de overheid en de politiek. Pas toen mensen die gevoelens uitschreeuwden werd er geluisterd – pas toen Pim Fortuyn ze verwoordde, kwam het conflict waar mensen elke dag mee te maken hadden, nadrukkelijk op de politieke agenda.

De fase van het vermijden is nu definitief voorbij. Dat brengt conflicten met zich mee. Er is steeds minder geduld met Marokkaans-Nederlandse en Antilliaans-Nederlandse rotjochies die zich niet kunnen gedragen. En er kan geen sprake zijn van tolerantie tegenover haatzaaiende imams die, met een beroep op de vrijheid van godsdienst, zelf onverdraagzaamheid jegens andersdenkenden prediken.

Nu het debat, het conflict, zo scherp wordt aangezet, hebben veel migranten en kinderen van migranten die hier al jaren wonen, de indruk dat ze meer dan ooit worden afgerekend op hun achternaam, huidskleur, afkomst of geloof. Hoe kun je je nog langer Nederlander voelen als anderen je steeds als allochtoon zien? Of als potentiële potenrammer, vrouwenbesnijder of terrorist? Hoe kun je vertrouwen hebben in je toekomst als het uitmaakt of je solliciteert met een verzonnen Nederlandse achternaam of met je eigen achternaam? Van Nederlander word je weer allochtoon in eigen land. “Tot 2001 voelde ik me Nederlander maar nu wordt ik niet meer zo gezien. Terwijl ik niet ben veranderd wordt er wel anders naar mij gekeken”, is dan een pijnlijke constatering.

Al die verschillende gevoelens - van verlies, onbehagen en onrechtvaardigheid - komen bijeen in het integratievraagstuk. De uitdaging is duidelijk. Na de fases van vermijding en conflict hoort het te gaan om acceptatie. En acceptatie kan niet zonder perspectief.

Een wenkend perspectief dat laat zien hoe we uit de fase van conflict kunnen komen. Samen moeten we ons inspannen voor de rechtsstaat en alle grondrechten die daarin zijn verankerd – voor onszelf én voor anderen. We moeten ons allemaal inspannen om mee te doen in de samenleving; verantwoordelijkheid te nemen, mee te doen op de arbeidsmarkt, bij te dragen aan de leefbaarheid van de buurt en betrokken te zijn bij de school van onze kinderen.

Nieuwkomers, hun kinderen en kleinkinderen moeten zonder voorbehoud kiezen voor de Nederlandse samenleving. Zij zetten daarmee per definitie de grootste stap. Een plek vinden in een nieuwe samenleving betekent loslaten, soms meer dan je lief is. Van degenen die hier van oudsher al woonden wordt gevraagd ruimte te bieden aan tradities, gewoonten en religies die niet van oudsher tot de Nederlandse samenleving behoorden.

Het bereiken van een doorbraak, van werkelijke integratie is dus in de eerste plaats een opgave voor burgers onderling, voor ons allemaal.

De overheid heeft daarbij twee belangrijke taken. In de eerste plaats het bewaken van de rechtsstaat. Zowel de daarin neergelegde vrijheden als de daarin gestelde grenzen moeten consequent worden verdedigd. Dit vraagt om een effectief veiligheidsbeleid en een compromisloze verdediging van het vrije debat. In de tweede plaats gaat het om verheffing en emancipatie. Om het scheppen van kansen, het bestrijden van achterstelling en achterstand en het investeren in ieders talent.

Dit zijn de twee pijlers onder het toekomstperspectief dat de Partij van de Arbeid schetst. Beide zijn even belangrijk. Maar voor ons wenkend perspectief van verheffing en emancipatie krijgen we pas dan steun als we de rechtsstaat strikt handhaven en consequent beschermen. Als ieders vrijheid in goede handen is. Dat betekent ook dat we de confrontatie moeten aangaan als we vinden dat die vrijheid bedreigd wordt – of als emancipatie belemmerd wordt. Dat is een taak voor de politiek – voor de PvdA. De politiek moet burgers confronteren, misstanden aan de kaak stellen en ook mensen weer verbinden. Wij zijn geloofwaardig in onze verdediging van een nieuw Nederland als we geloofwaardig zijn in onze verdediging van de rechtsstaat en de vrijheid die zij biedt.

We staan voor een gezamenlijke opdracht. Nederland verandert onherroepelijk door de steeds grotere diversiteit aan religies, culturen en etniciteiten. Veel mensen zullen die veranderingen niet bij voorbaat toejuichen en soms zelfs als bedreigend ervaren. De uitdaging waar de Partij van de Arbeid voor staat is het schetsen van een toekomstvisie die aan iedereen perspectief biedt en een weg daarnaar toe die aan iedereen houvast biedt.

2. Ons Nederland

De Partij van de Arbeid wil dat alle Nederlanders een geborgen en veilig thuis vinden in ons Nederland. Een thuis waar we in vrijheid leven, waar ruimte is voor ieders gebruiken en geloof, waar we gelijke kansen krijgen en nemen, waar we respect hebben voor elkaar én elkaars mening, waar we samen werken en samenleven, waar we elkaar ontmoeten en waarderen. Een land waar we in geluk en vrijheid ons leven kunnen vorm geven. Een land waar we van elkaar mogen verschillen en waar we ook veel gemeen hebben. Dat alles, vanzelfsprekend, binnen de grenzen van onze rechtsstaat.

De Partij van de Arbeid staat voor een vitale rechtsstaat en voor volwaardig burgerschap – die komen met rechten en met plichten. We zetten onze visie op loyaliteit en nationaliteit uiteen. En we stellen vast hoe we de verhouding tussen religie en onze samenleving zien..

2.1 Een vitale rechtsstaat

In onze rechtsstaat zijn wij allen gelijk aan elkaar, ongeacht onze afkomst, sekse of geaardheid. Het stelsel van wetten, regels en instituties dat de samenleving ordent, verdient het om vaker in stelling te worden gebracht in de praktijk van de integratie én in het debat daarover dan tot nu toe is gebeurd. Immers, de waarden en normen die daarin hun beslag hebben gekregen zijn in de loop van de geschiedenis ontstaan, bijgesteld en beproefd.

We nemen onze rechtsstaat vaak voor lief, we staan zelden stil bij de ongekende verworvenheden die erin besloten liggen. We moeten onze rechtsstaat en de daarin besloten normen en waarden minder als vanzelfsprekend beschouwen en meer als een verworvenheid die is bevochten. Dat draagt bij aan het zelfvertrouwen dat nodig is om om te gaan met conflicten en dilemma's in de samenleving. En het stelt nieuwkomers in staat zich op heldere wijze tot die rechtsstaat te verhouden.

De Nederlandse rechtsstaat ondersteunt ons sociaal-democratisch ideaal van gelijke kansen. In artikel 1 van de Grondwet zijn het recht op gelijke behandeling en het verbod op discriminatie vastgelegd. Ook de gelijke toegang tot onderwijs en zorg ligt in onze rechtsstaat verankerd, net als het recht op een eerlijke rechtsgang. Vanuit die rechtsstatelijke basis kunnen en zullen we elke dag opnieuw strijd leveren om deze rechten in de dagelijkse realiteit waar te maken.

Voor de Partij van de Arbeid zijn rechtsstatelijke beginselen en verworvenheden de ultieme toetssteen. Ze zijn van iedereen en gelden voor iedereen. Onze rechtsstaat moet vóór allen dóór allen worden verdedigd.

2.2 Volwaardig burgerschap

Iedere Nederlander kan een volwaardig burger zijn. Maar dat lukt alleen als hij of zij ook volwaardig burger wíl zijn. We dragen samen verantwoordelijkheid voor de Nederlandse samenleving. Die verantwoordelijkheid komt met rechten en plichten. Een volwaardig burger houdt zich aan de wetten en regels van onze democratische rechtsstaat. Een volwaardig burger doet mee: door de taal te spreken, door te leren en te werken, door anderen te ontmoeten en te waarderen.

Maar daarmee is nog niet alles gezegd. Volwaardig burgerschap betekent meer dan meedoen en je aan de regels houden. De manier waarop we omgaan met de rechten en plichten van ons burgerschap zegt zeker zo veel over onze beschaving als het rechtstelsel zelf.

Neem de vrijheid van meningsuiting. Dat is een groot goed, waar iedereen vrijelijk gebruik van moet kunnen maken. Een dergelijke grote vrijheid vraagt ook om een morele verantwoordelijkheid: bij alles wat we doen moeten we rekening houden met de ander en met de effecten op de samenleving als geheel. Krenken mag, maar dat wil niet zeggen dat het ook moet. Burgerrechten verdienen het te worden gekoesterd door burgers die in hun onderlinge verkeer opkomen voor elkaars rechten en vrijheden. Zo moet discriminatie op alle fronten consequent worden bestreden en veroordeeld.

Of het nu gaat om discriminatie op grond van huidskleur, geloof, sekse of seksuele geaardheid, we moeten de handen ineenslaan en gezamenlijk – burgers én overheid - discriminatie veroordelen, bestraffen en bestrijden.

Een volwaardig burger bouwt mee aan ons gezamenlijk Nederlandschap. Hij of zij koestert, beschermt, verdedigt en bevraagt dat Nederlandschap. Vanuit onze uiteenlopende achtergronden, geloofsovertuigingen en levensstijlen leggen we verschillende accenten. Maar ons gezamenlijke Nederlandschap bestaat uit verbondenheid met elkaar, respect voor vrijheid, gelijkheid en democratie en voor de gezamenlijke en gedeelde verantwoordelijkheid voor dit land en voor de toekomst van onze kinderen. Dat delen we met elkaar en dat dragen we samen uit.

We spreken allemaal Nederlands, we kennen de elementaire omgangsvormen en we respecteren, kennen en begrijpen de geschiedenis van onze democratische rechtsstaat. Dat geldt voor alle burgers van Nederland. Onze kinderen moeten van jongs af vertrouwd worden gemaakt met wat het betekent burger te zijn van dit land, zij moeten leren wat daaraan waardevol en bijzonder is. Daarom heeft burgerschapsvorming een plaats in ons onderwijs. Onderdeel zijn van de Nederlandse samenleving begint in de eigen straat en buurt. Jong als ze zijn geven kinderen daar mede vorm aan.

2.3 Loyaliteit en nationaliteit

De Nederlandse nationaliteit is voor alle Nederlanders een deel van onze gezamenlijke identiteit. Het Nederlandschap is voor nieuwe Nederlanders de afsluiting van een reis. Een reis die niet alleen letterlijk door landen maar ook figuurlijk langs instanties en door procedures voerde. En voor alle nieuwkomers is het Nederlandschap, met alle rechten en plichten die daarbij horen, een bekroning van een inspanning voor inburgering die soms al begon in het land van herkomst. Om dat te vieren heeft de Partij van de Arbeid de invoering van de feestelijke Naturalisatieceremonie van harte gesteund.

Om Nederlander te kunnen worden moet een nieuwkomer voldoen aan duidelijk omschreven voorwaarden, waaronder die dat in principe de oude nationaliteit wordt opgegeven. Deze zogenaamde afstandsverplichting is vastgelegd in de wet. De reden daarvoor is dat het hebben van meerdere nationaliteiten met zich meebrengt dat een burger onder meerdere rechtsstelsels valt en dat is voor burgers belastend en vervelend. In Nederland hebben veel nieuwe Nederlanders en hun kinderen desalniettemin een dubbele nationaliteit. Veel mensen krijgen die al bij geboorte. Ook zijn er veel migranten aan wie het door het land van herkomst niet wordt toegestaan de oude nationaliteit te laten vervallen.

De PvdA vindt dat het hebben van een dubbele nationaliteit niets te maken heeft met loyaliteit aan Nederland, noch met een integratieprobleem. Het verschijnsel vloeit simpelweg voort uit de uiteenlopende nationaliteitswetgeving van landen en uit het feit dat steeds meer mensen migreren en met buitenlandse partners trouwen. Voor het uitoefenen van publieke functies geldt dat men de Nederlandse nationaliteit moet hebben. Onze Grondwet is daar duidelijk over.

Dat betekent niet dat er geen problemen kunnen zijn bij het hebben van een dubbele nationaliteit. De Partij van de Arbeid vindt het onwenselijk dat mensen niet zelf kunnen besluiten om afstand te doen van hun tweede paspoort. Met name Marokkaanse Nederlanders worden daarmee geconfronteerd. Niet alleen kan er geen afstand worden gedaan van het Marokkaanse paspoort, de Marokkaanse overheid bemoeit zich, soms vergaand, met Nederlanders met een Marokkaans paspoort.

Nederland moet zich inspannen om de dwingende wetgeving en bemoeienis waarmee herkomstlanden greep blijven houden op hun emigranten te laten verdwijnen. Nieuwe Nederlanders, hun kinderen en kleinkinderen moeten zich op hun toekomst in Nederland kunnen richten en hier hun leven kunnen opbouwen. En nieuwe Nederlanders moeten zelf kunnen beslissen of zij de oude nationaliteit laten vervallen. Uiteraard moeten nieuwe Nederlanders ook vrij zijn in de keuze van de voornaam van hun kinderen; voor Marokkaanse Nederlanders is dat nu niet het geval. Verder moet de Turkse dienstplicht voor Turkse Nederlanders worden afgeschaft; hun toekomst ligt in Nederland. Al dit soort vormen van bemoeienis of verplichte banden wijst de PvdA vanzelfsprekend af.

Kinderen van ouders met een permanente verblijfsvergunning voor Nederland moeten vanaf de geboorte het recht hebben Nederlander te worden. Nu kunnen zij pas een aanvraag voor Nederlanderschap indienen als ze 18 jaar zijn geworden – en dat terwijl ze zich doorgaans van kinds af aan burger van Nederland voelen.

Elke Nederlander heeft op grond van het Nederlanderschap gelijke rechten en plichten. Alle Nederlanders hebben recht op gelijke behandeling in gelijke gevallen. Uitzonderingsbepalingen ten aanzien van nieuwe Nederlanders, zoals het afpakken van een paspoort na een strafrechtelijke veroordeling, creëert rechtsongelijkheid en tweederangs burgerschap. De PvdA accepteert dit niet.

Op het voorgaande kan slechts in één situatie een uitzondering worden gemaakt. Nederlandse staatsburgers die onze democratische rechtstaat afwijzen én bereid zijn haar met geweld te ontwrichten, kunnen hun staatsburgerschap verliezen. Na veroordeling voor een dergelijk terroristisch misdrijf kan de Nederlandse nationaliteit worden ingetrokken. Een wetsvoorstel hierover is in voorbereiding. De Partij van de Arbeid steunt dit. Internationaal zijn we overeengekomen dat burgers nooit stateloos mogen worden gemaakt. Dat betekent dat de nieuwe wet niet kan worden toegepast als een veroordeelde een enkelvoudige nationaliteit bezit.

2.4 Religie en samenleving

In haar eerste beginselprogramma van 1947 erkende de Partij van de Arbeid het verband tussen religie, de wijze waarop mensen hun leven vorm geven en hoe zij zich in het politiek en publieke debat mengen. Dat was al zo in 1947, en ook al is er sindsdien veel veranderd, het blijft zo dat in ons land godsdiensten gelijk worden behandeld. Dat geldt niet alleen voor het christendom, het jodendom en het hindoeïsme, maar voor alle godsdiensten, ook voor de islam.

Dat neemt niet weg dat religie in de publieke ruimte opnieuw een gevoelige kwestie is geworden. Nieuwkomers hebben hun geloof meegebracht naar Nederland, terwijl zeer velen in Nederland in de afgelopen decennia juist afscheid hebben genomen van hun religie. Dat levert onbehagen op bij diegenen die zich de knechtende invloed van religie herinneren en bij hen die zich zorgen maken over de radicalisering van religie en de bedreiging van verworven vrijheden. Omgekeerd levert kritiek of afkeuring van de kant van ongelovigen onbehagen op bij mensen die zich door hun geloof gesterkt weten in hun bestaan en die zich door hun geloof laten inspireren.

Iedereen moet in vrijheid zijn of haar geloof kunnen belijden en er ook in vrijheid afstand van kunnen doen. Geloof mag ook bekritiseerd worden. Zelfs als dit als kwetsend ervaren wordt. Vrij je mening uiten, satire bedrijven, religie bespotten: dat kan en mag in Nederland. De vrijheid om te geloven wat je wilt gaat nooit boven de vrijheid om te zeggen wat je wilt; het omgekeerde geldt evenmin. Geloven mag, krenken mag en gekwetst worden kan een gevolg zijn. Wie zich gekwetst voelt kan altijd naar de rechter gaan.

Dit alles ontslaat niemand van de morele plicht om zorgvuldig met verworven rechten en vrijheden om te gaan. Vrijheid gaat hand in hand met verantwoordelijkheid, daarvan moeten wij allen doordrongen zijn.

De scheiding van kerk en staat houdt niet in dat politici zich niet met religie moeten bezighouden. Dat zou ook onmogelijk zijn: religie is nu eenmaal voor veel mensen een factor van belang. Terwijl voor velen het geloof dient als een persoonlijke bron van zingeving, komen alle burgers religie tegen als een fenomeen dat tal van maatschappelijke processen - zoals de integratie van nieuwkomers - kan remmen of versnellen. Dat de overheid neutraal staat ten opzichte van de uiteenlopende levensbeschouwelijke opvattingen spreekt vanzelf. Dat sluit niet uit dat politici zich ermee mogen bezighouden en er een mening over moeten hebben.

Binnen de grenzen van de rechtsstaat zijn alle burgers vrij om hun geloof, van welke signatuur en zwaarte dan ook, te belijden. De PvdA zal eenieder recht om te geloven steeds verdedigen en uitdragen. Dat geldt voor liberale en orthodoxe gelovigen zo goed als voor degenen die zich thuis voelen bij lichtere, progressievere of vrijzinnige stromingen. Dat de PvdA in die laatstgenoemde kringen haar natuurlijke bondgenoten vindt is evident.

2.5 Emancipatie

Nederland heeft zijn burgers veel te bieden. Iedereen verdient een eerlijke kans om zijn of haar leven vorm te geven, om er wat van te maken. We dagen elkaar uit om actief mee te doen. Niemand wordt aan zijn of haar lot overgelaten. Waar achterstanden bestaan wordt een helpende hand geboden.

Ieder kind verdient een goede opvoeding en goed onderwijs. Iedere Nederlander verdient een baan, de kans om zich te ontplooiën, talenten te benutten, en uitzicht op een goede toekomst. Zo is het vandaag, morgen moet het nóg beter zijn.

Emancipatie is veel meer dan het bieden van eerlijke kansen. Emancipatie draait ook om vrijheid. Om de vrijheid van al die mensen die zelf willen bepalen hoe ze willen leven. Om al die mensen die keuzes willen maken tegen de druk van groep, cultuur of religie in. In ons Nederland staat dat recht onvoorwaardelijk op nummer één. In ons Nederland is dat een van de verworvenheden binnen de democratische rechtstaat. De PvdA kiest altijd de kant van het individu in zijn of haar emancipatie.

De Partij van de Arbeid kiest positie door pal te staan voor het bieden van kansen, voor emancipatie en verheffing én voor de onvoorwaardelijke plichten van volwaardige burgerschap die voortkomen uit onze rechtsstaat. Het is onze overtuiging dat een gedeelde samenleving - ons Nederland - alleen ontstaat als we eerlijk zijn over wat we van elkaar verwachten en over wat we elkaar te bieden hebben. Als we grenzen durven te stellen en kansen durven te bieden. Zo geven we samen vorm aan óns Nederland. Een land waarin iedereen volwaardig burger is en niemand autochtoon of allochtoon.

Óns Nederland waarover al die volwaardige burgers zeggen: “Dit is ons land. En wij zijn van dit land.”

3. De weg naar ons Nederland

Voor een effectief integratiebeleid is naast het consequent handhaven van de rechtsstaat een effectieve publieke sector nodig: hoogwaardig onderwijs, goede jeugdzorg en activerend arbeidsmarktbeleid. Zo kunnen bestaande achterstanden worden weggewerkt. Dit en niets anders is de ziel van de sociaaldemocratie: emancipatie en verheffing en het bieden van gelijke kansen. De Partij van de Arbeid vindt dat de eigen kracht van mensen en hun sociale netwerken veel beter moet worden aangeboord. Debat en emancipatie moeten eerst en vooral door mensen zélf worden gestimuleerd – door al diegenen die een plek willen krijgen en behouden in dit land. De grootste vooruitgang bij integratie valt daarom niet te verwachten van wetten en regels - hoe belangrijk ook - maar veel meer van debat, dialoog, opvoeding en onderwijs.

Om het gekoesterde ideaal van emancipatie maximaal te verwezenlijken moeten we eerst, hier en nu, onze aandacht richten op concrete obstakels: allerlei prangende, vaak gevoelige conflicten die te maken hebben met integratie moeten we benoemen en beslechten. De mogelijkheden voor een succesvolle en breed gedragen politieke agenda voor integratie worden bemoeilijkt door criminaliteit en overlast, door onafgeronde discussies over moslimmannen die vrouwen de hand weigeren te schudden, door trammelant over burka's en aparte inburgeringscursussen voor mannen en vrouwen. Dit zijn lastige vraagstukken die onderwerp zijn van breed maatschappelijk debat en die lokale en landelijke politici terecht hoofdbrekens bezorgen. Het zijn kwesties die raken aan de kernwaarden van onze rechtsstaat en waar we een gezamenlijke omgangsvorm voor moeten vinden, omdat anders elk verhaal over het scheppen van kansen en het accepteren van diversiteit strandt op huizenhoge drempels van argwaan en slechte ervaringen.

Op een aantal terreinen bestaat er behoefte aan specifiek beleid. Het gaat dan met name om bestrijding van discriminatie, om effectieve inburgering van nieuwkomers en om een selectief migratiebeleid dat rekening houdt met het niet oneindig rekbare aanpassingsvermogen van onze samenleving.

3.1 Het conflict voorbij

Bij het benoemen en beslechten van conflicten hebben we de keus uit drie opties:

- A. Normeren; het scheppen en handhaven van wetten en regels.
- B. Confronteren; het benoemen en actief verdedigen van waarden.
- C. Tolereren; dulden en mensen in hun waarde laten.

Keuzes die vertegenwoordigers en bestuurders van de Partij van de Arbeid maken uit deze drie opties moeten gebaseerd zijn op de principes van de Nederlandse rechtsstaat en op onze sociaaldemocratische beginselen, in het bijzonder vrijheid, gelijkheid en emancipatie.

Normeren betekent het scheppen en het (doen) naleven van wetten en regels die voor iedereen gelden. Eerwraak, vrouwenbesnijdenis en discriminatie zijn bij wet verboden. Hier valt niets te kiezen en hier willen we niet kiezen. Hier willen we handhaven.

Wetten en regels zijn niet statisch: zij verbeelden onze visie op de gewenste werkelijkheid, Soms zijn nieuwe wetten nodig om te regelen wat nog niet eerder geregeld was. Ook moet er veel consequenter worden gehandhaafd. Daar zijn we in Nederland onvoldoende strikt in. Iedereen vindt dat anderen zich aan de regels moeten houden, maar dat er altijd wel redenen zijn om dat zelf niet te doen. Dat leidt ten eerste tot een verzwakking van wetten en regels waar uiteindelijk iedereen de dupe van is en ten tweede tot onduidelijkheid voor migranten die op die manier niet kunnen zien en ervaren wat er nu wel en niet kan binnen de grenzen van de rechtsstaat. Handhaven dus!

Maar met normeren en handhaven zijn we er niet. We hebben ook te maken met gedragingen van mensen en ontwikkelingen in de samenleving die weliswaar niet strafbaar zijn maar die wij - op basis van onze

rechtsstatelijke en sociaaldemocratische waarden – ongewenst vinden. Die moeten we benoemen en bespreken; we moeten duidelijk maken waarom bepaald gedrag ongewenst is en mensen daarmee *confronteren*. Het tolereren en respecteren van een veelheid aan religies, culturen en levensstijlen moet gepaard gaan met een actieve verdediging van waarden die ons dierbaar zijn. Daartoe behoren in elk geval de scheiding van kerk en staat, de waarde van democratie en rechtsstaat, de gelijke behandeling van man en vrouw en van homo en hetero, de vrijheid van godsdienst en geloofsafval. Als we specifieke denkbeelden en gedragingen willen bestrijden - en ons daarbij niet willen of kunnen verlaten op het strafrecht - mogen we kritiek en confrontatie niet schuwen. De fout die we in ieder geval nooit meer mogen maken is het inslikken van kritiek op culturen of religies omwille van de tolerantie. Soms wordt dat debat als polariserend ervaren – toch moeten we het daarom niet uit de weg gaan. We moeten onze waarden actief benoemen, verdedigen en anderen daarmee in aanraking brengen.

Een derde strategie die we kunnen inzetten laat zich samenvatten met dulden of *tolereren*. Sommige gebruiken, sommige keuzes die mensen in hun persoonlijk leven maken roepen bij anderen in meer of mindere mate ergernis op, terwijl ze niet in strijd zijn met de rechtsstaat, niet op gespannen voet staan met fundamentele waarden en ook geen inbreuk maken op de vrijheid van anderen in de samenleving. Dit soort gedragingen tolereren wij in onze vrije maatschappij. Het gaat dan om uitingen die gemengde reacties oproepen: de een ergert zich er wild aan, terwijl de ander ze volstrekt normaal vindt. Hoofddoekjes in het klaslokaal, kerkklokken die de zondagsdienst aankondigen, moskeeën met een opvallende architectuur, Sinterklaas en Zwarte Piet – hier past een open houding.

3.1.1 Stof voor conflict, een paar voorbeelden

Op grond waarvan bepalen we onze keuzes voor een effectieve benadering? De PvdA hanteert de volgende vraag als leidraad: welke optie – normeren en handhaven, confronteren of tolereren – levert de grootste bijdrage aan emancipatie en gelijke kansen voor ons allemaal en daarmee aan sociale integratie?

De afgelopen jaren leek het wel of we alleen de keuze hadden tussen passief tolereren enerzijds en keihard verbieden anderzijds: je accepteerde bepaald gedrag en dan mocht je er eigenlijk niets meer van zeggen of je vond het maar niks en dan moest het ook maar direct hard, keihard worden aangepakt. Deze onverstandige tweedeling doet afbreuk aan de meest krachtige instrumenten voor emancipatie en integratie: debat en dialoog, onderwijs en opvoeding. Juist in een democratische rechtsstaat vragen tal van gedragingen, gewoonten en opvattingen niet om een wet of een verbod, maar om een debat dat op het scherp van de snede wordt gevoerd, om een normatieve opvoeding, om een prikkelende dialoog-confrontatie. Dat betekent dat we er iets van mogen en moeten vinden, dat we een standpunt moeten innemen en kleur mogen bekennen.

Dit is de enige manier waarop een vrije samenleving ook normatief kan zijn. Het is de enige manier om buiten gebod en verbod om conflicten vreedzaam op te lossen. En het is de enige manier om de boel bij elkaar te houden. Dat gaat namelijk niet zonder een besef van wat het is dat mensen bindt. Echte tolerantie kan niet zonder een actieve verdediging van cruciale waarden.

Integratie is geen wiskunde, samenleven is geen algoritme. De werkelijkheid kan ingewikkeld zijn. Om problemen op te lossen zullen we soms twee of zelfs alle drie de strategieën tegelijkertijd moeten inzetten. Een paar voorbeelden:

3.1.2 De burka

De afgelopen jaren is er heftig gedebatteerd over de burka. Het onderwerp is bij uitstek een voorbeeld van de botsing van fundamentele waarden in onze rechtsstaat. Aan de ene kant is er het in Nederland zwaar bevochten recht om je godsdienst of levensovertuiging in vrijheid te belijden. Alleen op basis van objectieve, niet-discriminatoire criteria mogen daaraan beperkingen worden opgelegd. Aan de andere kant staat de even zo fundamentele waarde van gelijkheid tussen man en vrouw: de burka verhoudt zich slecht tot onze open, geëmancipeerde samenleving en staat gelijke kansen voor mannen en vrouwen in de weg.

Zie hier het dilemma: noch een verbod, noch tolerantie is een passende keuze. De PvdA verdedigt in de eerste plaats de fundamentele rechten en vrijheden die hier in het geding zijn. Het staat iedereen vrij te geloven wat hij of zij wil, ook wanneer het om orthodoxe geloofsopvattingen gaat. Alleen wanneer er objectieve bezwaren zijn, zoals in dit geval tegen gelaatsbedekkende kleding, willen we aan dat principe grenzen stellen.

Die objectieve bezwaren zijn er. Neem het onderwijs, waar open en directe communicatie onmisbaar is. De burka staat die communicatie in de weg en wordt daarom in het onderwijs verboden. Tot zover de regels. Objectief en democratisch vaststellen en neutraal handhaven, daar begint het mee.

Maar daarmee is voor de PvdA nog niet alles gezegd. Dat iets mag, wil niet zeggen dat het ook gewenst is. Het dragen van een burka staat de emancipatie van vrouwen in de weg. Daarom willen wij met iedereen in de samenleving, liefst en allereerst met burka-draagsters zelf, het debat hierover voeren. In een besloten kleine kring, op televisie en in de krant. Emancipatie is een collectief proces, dialoog en debat helpen daarbij, dwang niet. De PvdA kiest hier ten dele voor een verbod, ten dele voor tolerantie en altijd voor confronteren en bespreken.

3.1.3 Islamitische scholen

De PvdA verdedigt de vrijheid van onderwijs voor alle levensbeschouwelijke stromingen. Als aan objectieve criteria (goed bestuur, gediplomeerde docenten, een degelijk leerplan, een geschikt gebouw, inspraak van ouders) wordt voldaan kan een nieuwe school worden opgericht – of die nu een levensbeschouwelijke grondslag heeft of niet.

Maar opnieuw geldt dat daarmee niet alles is gezegd. De wet mag de mogelijkheid van islamitisch onderwijs dan bieden, de PvdA constateert dat er op dit moment grote nadelen aan zijn verbonden. In de leerlingenbestanden van islamitische scholen zijn kinderen met sociaal-economische achterstanden, taal- en leerachterstanden oververtegenwoordigd. Segregatie in het onderwijs staat de sociale integratie van kinderen in de weg. In de praktijk blijkt dat de kwaliteit van het onderwijs en de kwaliteit van het bestuur van islamitische scholen te wensen overlaat. Waar voor kinderen kansen verloren gaan, moet worden ingegrepen – zoals in het recente verleden een aantal keren, terecht, is gebeurd.

Aan verdere verbetering van het openbaar onderwijs moeten we blijven werken. De al bestaande mogelijkheid dat op verzoek van ouders buiten de reguliere lestijden godsdienstonderwijs wordt verzorgd, moet beter worden benut. De Partij van de Arbeid is realistisch; we willen niet wegstijven van het zeer zorgelijke feit dat veel kinderen in het weekend naar koranscholen gaan waar het onderwijs belabberd is. Op sommige koranscholen staan docenten voor de klas die niet of nauwelijks Nederlands spreken en die bovendien gebruik maken van onacceptabele technieken, zoals straffen door te slaan. Ouders die willen dat hun kinderen islamitisch godsdienstonderwijs volgen hebben op dit moment geen alternatief voor de islamitische scholen of de orthodoxe weekendschooltjes. Voor de PvdA staat vast dat alle kinderen het meest gebaat zijn bij hoogwaardig algemeen onderwijs met aansluitend – indien gewenst - godsdienstonderwijs dat pedagogisch verantwoord gegeven wordt. Daar zijn de emancipatie en integratie van kinderen met achterstanden het best mee gediend. De PvdA kiest voor normeren en confronteren.

3.1.4 Fitna

In de aanloop naar het verschijnen van de film Fitna van Geert Wilders (Partij voor de Vrijheid) rees de vraag of de overheid moest ingrijpen. De PvdA heeft, vanuit rechtsstatelijk perspectief, nadrukkelijk het recht van vrijheid van meningsuiting en expressie verdedigd. De Grondwet stelt dat voor het openbaren van gedachten niemand voorafgaand verlof nodig heeft. Censuur kan dus niet. De vraag of de film van Geert Wilders in strijd zou zijn met andere wetsartikelen, zoals het verbod op het aanzetten tot haat, liet zich niet vooraf beantwoorden. Bovendien is het niet de regering die dat antwoord zou moeten formuleren, die taak valt toe aan de onafhankelijke rechter - en dan dus altijd achteraf, in dit geval: na vertoning. Wel deed de PvdA vooraf een beroep op Geert Wilders om verantwoordelijk om te gaan met het recht op vrije meningsuiting. Na het verschijnen van de film heeft de PvdA stelling genomen in het debat over het

eenzijdige karakter van de film en over de wijze waarop misplaatste angstgevoelens jegens de islam werden aangewakkerd: zij koos, aldus, voor de weg van het confronteren.

3.1.5 Inburgeringscursussen

In sommige steden worden (wettelijk toegestaan) aparte inburgeringscursussen voor vrouwen gegeven. De vraag dringt zich op hoe dit zich verhoudt tot onze uitgangspunten en idealen. De PvdA wil immers bevorderen dat vrouwen een maatschappelijke positie innemen die gelijkwaardig is aan die van mannen. In hoeverre wringt het apart zetten van mannen en vrouwen met dit streven?

Als een aparte cursus voor vrouwen zou ontbreken, zouden sommige vrouwen besluiten om niet meer te komen of zelfs thuis worden gehouden. Dat zou het hun onmogelijk maken deel uit te maken van de Nederlandse samenleving en de zo gewenste positie van gelijkwaardigheid en zelfstandigheid zouden ze nooit verwerven. In dit licht levert een aparte cursus de grootste bijdrage aan het doel dat we nastreven – daar kiezen we dus voor. Maar daar blijft het niet bij: les 1 van de cursus moet zijn dat mannen en vrouwen in Nederland gelijk aan elkaar zijn. En dat onderwerp moet in alle lessen terugkomen. Confronteren en bespreken is, ook hier, de gewenste strategie.

3.1.6 Handen schudden

De overheid is in levensbeschouwelijk opzicht neutraal. In de wijze waarop medewerkers namens de overheid burgers tegemoet treden mag hun religieuze overtuiging geen verschil maken. En hoewel er geen wet of regel is (of zou moeten zijn) die handen schudden verplicht stelt, is de PvdA van mening dat mensen die voor de overheid werken die elementaire omgangsvorm moeten hanteren zonder onderscheid te maken tussen mannen en vrouwen, homo- en heteroseksuelen, enzovoort.

3.1.7 Het homohuwelijk

Ambtenaren dienen, zoals gezegd, de wet uit te voeren los van hun persoonlijke levensbeschouwelijke opvattingen. Dat geldt ook voor het in de echt verbinden van homostellen. De PvdA respecteert bestaande afspraken met trouwambtenaren die een uitzonderingspositie hebben bedongen. Maar laat dit duidelijk zijn: dergelijke afspraken mogen voortaan niet meer worden gemaakt. Hier zien we hoe een expliciete oproep tot burgerschap, gedaan in de context van het integratiedebat, ook mensen die al van oudsher thuis zijn in ons land ertoe dwingt bestaande gewoonten en afspraken te heroverwegen in het licht van de waarden die we nieuwkomers terecht voorhouden.

3.1.8 Eerwraak en vrouwenbesnijdenis

Eergerelateerd geweld en vrouwenbesnijdenis zijn in strijd met de wet. Het is evident dat we hier consequent tegen moeten optreden: compromisloos handhaven dus. Tegelijkertijd zullen we in de gemeenschappen waar deze praktijken voorkomen de onderliggende opvattingen en waarden ter discussie moeten stellen. Dat betekent: confronteren en bespreekbaar maken.

3.2 Emancipatie en verheffing

Specifiek beleid gericht op specifieke problemen van specifieke groepen is zinloos als het generieke beleid niet op orde is. Voor een effectief integratiebeleid is een effectieve publieke sector nodig. Onderwijs en werk zijn de werkelijke emancipatiemachines. Schooluitval, werkloosheid en criminaliteit zijn voor een groot deel terug te voeren op taal- of opleidingsachterstand bij de start van de basisschool en op een gebrekkige opvoeding thuis. Werkloosheid gaat gepaard met achterstand en afhankelijkheid van het stelsel van sociale zekerheid. Op al deze terreinen wil de Partij van de Arbeid ambitieus beleid voeren. Daarbij nemen we ook nadrukkelijk stelling tegen maatschappelijke segregatie. We moeten het ontstaan van parallelle gemeenschappen binnen de Nederlandse samenleving een halt toe roepen. Door te investeren in contacten tussen mensen en te streven naar een gevarieerde samenstelling van scholen en wijken. Scholen en wijken waar we mét elkaar in plaats van naast elkaar leren, werken en leven.

3.2.1 Opvoeding en ondersteuning

Kinderen goed opvoeden is bovenal een verantwoordelijkheid van de ouders. De PvdA vindt dat ouders, waar nodig, daarbij ondersteund moeten worden. Van oudsher kennen we in ons land het consultatiebureau, dat opvoedingsondersteuning biedt voor ouders van jonge kinderen. Maar tussen de consultatiebureauleeftijd en de leerplichtige leeftijd gaapt een fors gat. Daarom wil de PvdA de opvoedingsondersteuning voortzetten vanuit de Centra voor Jeugd en Gezin. Opvoedingsondersteuning moet laagdrempelig zijn en voor iedereen beschikbaar.

Als ouders ondersteuning weigeren terwijl er sprake is van een onacceptabele achterstand of opvoedingsproblemen, kan de kinderrechter opvoedingsondersteuning of gezinscoaching opleggen. Zo wordt voorkomen dat kinderen ontsporen of belangrijke zaken tekortkomen. Financiële prikkels mogen daar waar nodig worden ingezet. Het kan in sommige situaties effectief zijn om de kinderbijslag op een geblokkeerde rekening te zetten waar alleen de gezinscoach bij kan. Ouders worden zo gestimuleerd om hun verantwoordelijkheid voor de opvoeding te nemen. Tot het zover is, zorgt de gezinscoach dat het geld ten goede komt aan de kinderen.

3.2.2 Onderwijs

De school is er om te leren én om elkaar te ontmoeten. Op school leren kinderen de taal, de normen en waarden en de geschiedenis van het land waar ze aan hun toekomst bouwen. In gemengde klassen leren ze leeftijdsgenoten kennen en respecteren met andere etnische achtergronden, tradities en religies. Het tegengaan van segregatie op scholen is daarom van groot belang.

Te vaak beginnen kinderen van allochtone afkomst met een achterstand aan hun schoolcarrière. Zij kunnen het onderwijstempo moeilijk bijbenen. In het belang van deze leerlingen en van de samenleving als geheel moet alles op alles worden gezet om alle kinderen te geven waar ze recht op hebben: kwalitatief hoogwaardige begeleiding en educatie. Daarmee moet niet pas een begin worden gemaakt op de kleuterleeftijd, maar veel eerder: ook bij baby's en peuters dus.

Taal leer je het beste in een taalrijke omgeving. Samenleven leer je het beste door van jongen af aan in contact te komen met andere religies, etniciteiten en culturen. De bestaande verdeling tussen voorscholen (voor met name allochtone kinderen) en kinderdagverblijven (die vooral door autochtone kinderen worden bezocht) is een vorm van vroege segregatie en om die reden onwenselijk.

De PvdA vindt dat dagopvang, peuterspeelzalen en voorschoolse en vroegtijdige educatie voor kinderen - zoveel mogelijk in de eigen wijk beschikbaar moet zijn. Zo worden kinderen goed voorbereid en kunnen zij kansrijk beginnen aan het onderwijsprogramma op de basisschool. Het aanbod van dergelijke programma's en van kinderdagverblijven en peuterspeelzalen in achterstandswijken wordt uitgebreid. Programma's voor voorschoolse en vroegtijdige educatie worden actief aangeboden aan ouders via consultatiebureaus. Waar nijpende achterstanden worden geconstateerd moet deelname verplicht zijn.

Het onderwijs heeft een belangrijke rol bij de burgerschapsvorming van leerlingen. Dat is de reden dat de PvdA in de vorige kabinetsperiode de wet Burgerschap en Integratie indiende. Om burgerschap een vaste en belangrijke plek te geven in het onderwijs. De onderwijsinspectie moet toezien op de uitvoering daarvan.

De Partij van de Arbeid gaat segregatie op scholen tegen. Scholen horen net als wijken een afspiegeling te zijn van de Nederlandse samenleving. Het tegengaan van 'zwarte' scholen gebeurt met name door het tegengaan van 'zwarte wijken'. Op regionaal of lokaal niveau moeten afspraken worden gemaakt over het tegengaan van 'zwarte' en 'witte' scholen. De Partij van de Arbeid pleit voor een aanpak waarbij scholen met de gemeente, op lokaal niveau dus, concrete taakstellingen afspreken met betrekking tot de instroom van leerlingen met een onderwijsachterstand en/of een achtergrond die anders is dan die van de meerderheid van de leerlingen. Langs deze weg bestrijden we concentratie van kansarmoede.

Uiteraard mag de keuzevrijheid van ouders niet worden aangetast door oneigenlijke toelatingscriteria van scholen die grotere verscheidenheid in hun leerlingenbestand willen tegenhouden. Alle scholen, ook die met een levensbeschouwelijke grondslag, moeten verplicht zijn om alle leerlingen te accepteren. Aan de praktijk dat bijzondere scholen soms op basis van levensbeschouwelijke argumenten leerlingen met een achterstand de deur wijzen moet een einde komen.

Er moet voorkomen worden dat allochtone leerlingen terecht komen in onderwijs dat geen recht doet aan hun talent. Veel allochtone leerlingen volgen onderwijs op vmbo-niveau terwijl ze meer kunnen. Om onder advisering van allochtone jongeren tegen te gaan blijven we inzetten op onafhankelijke toetsing in de verschillende fasen van de schoolloopbaan. De keuze voor een vervolgopleiding moet worden gemaakt op basis van de capaciteiten en talenten van een leerling. Afkomst en achternaam doen niet ter zake.

Het aantal allochtone jongeren dat de school verlaat zonder diploma is onevenredig groot in vergelijking met het aantal autochtone uitvallers. Strikte handhaving van de leer- en werkplicht voor jongeren is hier geboden - onder meer via het afleggen van huisbezoeken en snelle afhandeling van zaken door de spijbelrechter. Maar ook aan de aanbodzijde moet iets veranderen. In samenwerking met het bedrijfsleven dienen scholen de praktische leerwegen (de vroegere ambachtsschool) te verbeteren, om zo de groep laagopgeleide jongeren die nu aan de kant staat aan een baan te helpen. Daarnaast wordt het onderwijsaanbod in het (V)MBO uitgebreid met onder andere sport en cultuur, waardoor jongeren meer tijd op school zullen doorbrengen.

Onderwijzers moeten weer aan onderwijzen toekomen. Maar maatschappelijke problemen blijven niet buiten de schoolpoorten. Daarom wil de PvdA dat het schoolmaatschappelijk werk wordt uitgebreid.

3.2.3 *Arbeid*

Werk is een belangrijke motor voor integratie. Werk emancipeert, stelt in staat tot solidariteit, vermindert afhankelijkheid. Mensen moeten werken, want alleen zo ontwikkelen we onze samenleving, onze individuele talenten, zelfrespect en economische onafhankelijkheid.

De positie van allochtonen op de arbeidsmarkt baart de PvdA zorgen. Slechts de helft van de arbeidsgerechtigden van Marokkaanse of Turkse komaf heeft een baan. Zorgelijk zijn ook de achterstanden van niet-westerse allochtone jongeren en van allochtone vrouwen op de arbeidsmarkt. Veel nieuwe Nederlanders zijn in vergelijking met oorspronkelijke Nederlanders extra kwetsbaar op de arbeidsmarkt, bijvoorbeeld vanwege het feit dat ze vaker op uitzendcontracten werken. In tijden dat het economisch slechter gaat, lopen zij daardoor van iedereen de grootste kans om hun baan te verliezen.

Iedereen verdient een eerlijke kans op werk. Achterstanden tot de arbeidsmarkt moeten worden weggewerkt en discriminatie op de arbeidsmarkt moet worden aangepakt. Maar wij accepteren ook geen zelf aangemeten slachtofferschap van mensen die de verantwoordelijkheid voor hun werkloosheid van zich afschuiven door van discriminatie te reppen. Tegenover rechten staat plichten (met bijbehorende sancties), in dit geval de plicht om beschikbaar te zijn voor de arbeidsmarkt en om mee te werken aan scholing – zoals het leren van de Nederlandse taal - of reïntegratie. Alleen langs deze weg kunnen mensen hun toekomst in eigen hand nemen en deel uitmaken van onze samenleving.. De PvdA wil mensen niet afhankelijk houden van een uitkering, maar hen aan het werk helpen. Ook zelfstandig ondernemerschap willen we stimuleren.

In het verleden is gebleken dat algemene maatregelen, zoals de Wet Bevordering Evenredige Arbeidsdeelname Allochtonen, nauwelijks succesvol zijn. Concrete projecten gericht op achterstandsgroepen zijn dat wel. Wij pleiten niet voor nieuwe regels, maar voor een goed gecoördineerde aanpak in samenwerking met werkgevers- en werknemersorganisaties. De sociale partners moeten vergaande afspraken maken om bijvoorbeeld via duale trajecten werklozen uit achterstandsgroepen in het algemeen en uit de groep nieuwe Nederlanders in het bijzonder aan de slag te krijgen. Jongeren zijn de toekomst; het creëren van banen en kansen voor jongeren betaalt zich dubbel en dwars terug. Dat geldt ook voor allochtone vrouwen. Diegenen onder hen die niet uit zichzelf aan het werk gaan moeten worden

gestimuleerd om dat te doen. Werk betekent economische zelfstandigheid en dat is voor het emancipatieproces cruciaal.

We investeren in ondernemerschap door te werken aan een beter vestigingsklimaat voor bedrijven, door ondernemen te bevorderen en door de regeldruk voor ondernemers te verminderen. Bijzondere aandacht gaat daarbij uit naar ondernemers in achterstandswijken. Microfinanciering moet landelijk worden ingevoerd.

3.2.4 Sociale zekerheid

De Partij van de Arbeid staat voor sociale zekerheid die activerend werkt in plaats van verzorgend. Dat betekent: een baan gaat boven een uitkering. Ons huidige stelsel van sociale zekerheid pakt naar verhouding slecht uit voor nieuwe Nederlanders en hun kinderen. Hun participatie op de arbeidsmarkt ligt fors lager dan die van autochtonen en de bijstand ‘verkleurt’. Onder de netto-betalers van solidariteit zijn autochtonen oververtegenwoordigd, onder de netto-ontvangers allochtonen. Dat pijnlijke gegeven legt de bijl aan de wortel van de door ons zo gekoesterde solidariteit.

Tegen deze achtergrond is de PvdA voorstander van het beperken van de toegang tot sociale zekerheid voor migranten die zo kort in Nederland verblijven dat ze weinig tot niets hebben bijgedragen aan onze sociale zekerheid. Het is een principe van goed burgerschap dat nieuwkomers eerst een bijdrage leveren alvorens een beroep te doen op voorzieningen. Een apart aanloopregime is daarom verdedigbaar - niet omdat we mensen ongelijk willen behandelen, maar omdat het stelsel zoals het nu is voor nieuwkomers onvoldoende activerend werkt. Het tegengaan van een sociale onderklasse die voornamelijk uit migranten, hun kinderen en hun kleinkinderen bestaat is de nieuwe sociale kwestie.

3.2.5 Wonen

In stadswijken waar het woningaanbod voornamelijk bestaat uit goedkope sociale huurwoningen concentreren zich allerlei grote problemen, van onveiligheid tot segregatie in het onderwijs. Dit zijn de wijken waar nieuwe Nederlanders de afgelopen decennia massaal hun intrek hebben genomen. Oorspronkelijke bewoners kennen hun buurt vaak niet meer terug.

De PvdA maakt zich zowel in de wijken zelf als op het Binnenhof sterk voor een goede buurt voor iedereen. Goed en betaalbaar wonen, dat is het kerndoel van ons woningmarktbeleid. Wie woont er niet het liefst in een buurt die veilig is, met voldoende groen, een prettig winkelaanbod en een wijkverpleegkundige en een wijkagent die een oogje in het zeil houden? We moeten het ontstaan van parallelle gemeenschappen binnen de Nederlandse samenleving een halt toe roepen. Wijken horen een gezond en gemêleerd aanbod van koop- en (sociale)huurwoningen te bieden. Alleen zo kan de concentratie van achterstanden en problemen worden bestreden (en voorkomen) en alleen zo kan een betere doorstroming in de huizenmarkt op wijkniveau worden bewerkstelligd. Lokale overheden, corporaties en de nationale overheid moeten hier werk van blijven maken: door slim te slopen en te bouwen, door verpaupering tegen te gaan, door onrechtmatige bewoning en huisjesmelkers aan te pakken, door belastingvoordelen te bieden aan ondernemers die voorzieningen terugbrengen en door de uittocht van ‘kansrijke’ bewoners en de intocht van ‘kansarme’ bewoners tegen te gaan. De PvdA wil de buurt teruggeven aan de bewoners. We willen nauw met hen samenwerken, omdat zij het zijn die met de beste ideeën komen. Daarom zetten wij ons in voor inspraak van bewoners bij de aanpak van hun wijk en voor het uittrekken van extra middelen ter ondersteuning van bewonersinitiatieven.

3.3 Specifiek beleid

3.3.1 Aanpak van probleemjongeren

De oorzaak van wangedrag van jongeren (zeker ook die van Marokkaanse en Antilliaanse afkomst) ligt voor een groot deel in het ontbreken van een sterke thuiscultuur. Ook de school is vaak weinig dominant in het leven van deze jongeren aanwezig: zij spijbelen veel en vallen uit voordat ze een diploma hebben behaald. ‘Thuis’ en ‘school’ leggen het af tegen de straat, waar een harde, meedogenloze straatcultuur

heerst. Respect voor andere buurtbewoners, voor de rechtsstaat en vertegenwoordigers daarvan (politie en justitie) is bij deze jongeren ver te zoeken.

Duidelijk is dit: handhaving staat voorop. Op straat is de politie de baas, niemand anders. Dat garandeert dat de straat niet van enkelen, maar van iedereen is. Om deze reden zet de PvdA zich al jaren in voor extra wijkagenten en veiligheidshuizen. Op plekken waar het misloopt moet tijdelijk extra politie kunnen worden ingezet. Ook moeten de mogelijkheden voor burgemeesters om overlast en criminaliteit aan te pakken worden versterkt als hulpverlening faalt. Dit via uitbreiding van de zogenoemde doorzettingmacht. De PvdA accepteert het niet dat zowel de schade als de rekening van probleemgedrag op de samenleving als geheel worden afgewenteld. Zowel in het kader van politiewerk als ten behoeve van hulpverlening kan het vaststellen van herkomst of afkomst noodzakelijk zijn. Dit zal steeds omgeven moeten zijn met heldere waarborgen. Daders moeten worden gestraft en wij staan pal voor de slachtoffers.

Jongeren die overlast veroorzaken moeten op de huid worden gezeten. Ouders en scholen hebben daarbij een belangrijke rol. Juridische procedures voor overlastveroorzakers en straatcriminelen moeten worden versneld. De machocultuur doorbreken we onder meer door te bevorderen dat straffen worden ingezet die statusverlagend werken (in plaats van statusverhogend, zoals nu soms geldt voor gevangenisstraf). Als een minderjarige voor de rechter verschijnt, moeten de ouders daarbij aanwezig zijn. Ouders worden financieel aansprakelijk gesteld voor schade aangericht door jongeren tot 18 jaar (nu geldt een leeftijdsgrens van 16 jaar).

Naast repressie – handhaving dus - moet er meer aandacht komen voor preventie. Dat bereiken we via generiek beleid op het gebied van onderwijs en arbeidsmarkt maar ook via specifieke maatregelen. Om te zorgen dat jongeren beter worden toegerust voor hun functioneren in de samenleving, moet de thuiscultuur worden versterkt en moet de school een belangrijker plek in hun dagelijks leven krijgen.

3.3.2 Discriminatie tegengaan

Discriminatie mag niet maar is desondanks van alle tijden. De kwetsbare positie van minderheden is ook vandaag de dag een zorg. We zetten de strijd tegen discriminatie en vóór emancipatie voort en intensiveren die waar nodig is. ‘Kleine’ discriminatie is daarbij net zo belangrijk als ‘grote’ uitingen van discriminatie. Iedereen moet een club of discotheek binnen kunnen, ongeacht kleur of afkomst. Dat je je in zo’n horecagelegenheid behoorlijk en fatsoenlijk gedraagt tegenover anderen is niet meer dan normaal. Wie bewezen heeft zich niet aan de regels te kunnen houden mag de toegang worden onttrokken.

De positie van migrantenvrouwen en hun dochters verdient bijzondere aandacht. Zij trekken vaak aan het kortste eind. Mannen houden hun vrouwen thuis, zich beroepend op hun geloofsovertuiging of culturele tradities. Meisjes mogen hun eigen leven niet vormgeven. Zo wordt het hun moeilijk gemaakt om een plaats in de samenleving te vinden. De Partij van Arbeid steunt vrouwen in de strijd voor gelijke behandeling. We stimuleren alle initiatieven die vrouwen kansen bieden om hun leven te leiden in vrijheid.

Geweld tegen joden en homo’s wordt niet alleen, maar óók gepleegd door een groep jongeren van Marokkaans-Nederlandse afkomst. Dergelijk gedrag moet voortvarend worden bestreden - door het organiseren van intensieve voorlichting op scholen en sportclubs, maar ook door wetsovertredingen effectief te bestraffen.

Specifieke aandacht richten we op het bestrijden van discriminatie op de arbeidsmarkt. Een speciaal researchteam moet worden ingezet om werkgevers aan te pakken die allochtonen discrimineren. Meldingen en aangiftes moeten snel worden behandeld. Niemand mag op basis van zijn of haar achternaam geweerd uit het arbeidsproces.

Opsporing en vervolging van discriminatie verdienen meer aandacht. Met het oog hierop moeten politie en justitie hun capaciteit versterken, prioriteiten verleggen en, waar nodig, aansturen op een mentaliteitsverandering bij medewerkers.

Meldingen en aangiftes moeten nauwkeurig worden geregistreerd en altijd in onderzoek worden genomen. Het is van groot belang voor het rechtsgevoel van burgers dat de overheid discriminatie effectief en zichtbaar bestrijdt.

3.3.3 *Selectieve migratie*

3.3.3.1 Asielzoekers

Nederland moet een baken blijven voor vluchtelingen. Dat kan alleen als ons land een streng maar rechtvaardig migratiebeleid voert. Economische vluchtelingen kunnen daarom geen plek vinden in ons land. De asielprocedure moet streng maar rechtvaardig zijn en mag niet jarenlang voortduren. Asielzoekers die zijn toegelaten moeten zo snel mogelijk kunnen beginnen met integratie. Een effectief terugkeerbeleid voor niet toegelaten asielzoekers is een vereiste. Het beleid moet op Europees niveau verder worden geharmoniseerd om te voorkomen dat landen elkaar beconcurreren op strengheid.

3.3.3.2 Huwelijksmigranten

Huwelijksmigratie behoort nog altijd tot de grootste immigratiebewegingen. Te vaak zet een dergelijk huwelijk een rem op het integratieproces van de partner die al in Nederland woonde. Voor de Partij van de Arbeid staat het recht op vrije partnerkeuze voorop - iedereen moet kunnen trouwen met wie hij of zij wil. Dat betekent ook dat van dwang om te trouwen nooit sprake mag zijn. Landsgrenzen mogen voor de liefde geen obstakel vormen. Wel stellen we eisen aan huwelijksmigranten die ervoor moeten zorgen dat ze integreren in onze samenleving. Inburgering begint dus in het land van herkomst en moet hier worden voortgezet: de huwelijksmigrant kiest immers niet alleen voor een partner, maar ook voor een nieuw thuisland.

3.3.3.3 Arbeidsmigranten

De Partij van de Arbeid wil dat terughoudendheid wordt betracht op het gebied van arbeidsmigratie. Het vanuit een economische behoefte laten instromen van werknemers – zoals in de jaren zestig en zeventig van de vorige eeuw gebeurde met de ‘gastarbeiders’ - kan tot grote maatschappelijke problemen leiden, zo weten we nu. Arbeidsmigratie moet daarom gekoppeld worden aan het absorptievermogen van onze samenleving. Ook moet er bij arbeidsmigratie gewaakt worden voor verdringing op de arbeidsmarkt. De moeizame aansluiting tussen vraag en aanbod op delen van de arbeidsmarkt mag niet leiden tot een keuze voor de weg van de minste weerstand. In het algemeen geldt dat we alles op alles moeten zetten om eerst alle Nederlanders aan het werk te helpen, voordat we kiezen voor het faciliteren van arbeidsmigratie.

Daar waar arbeidsmigratie een antwoord biedt op specifieke tekorten op onze arbeidsmarkt maken we onderscheid tussen hooggekwalificeerde kennismigranten voor wie meer kansen moeten komen, middenkader-arbeidsmigranten voor wie de arbeidsmarkttoets blijft gelden en laaggeschoolde arbeidsmigranten voor wie we een terughoudend beleid voorstaan, mede in het licht van de komst van werknemers uit nieuwe EU-lidstaten. Aan de effecten van arbeidsmigratie van laaggeschoolde werknemers uit nieuwe Europese lidstaten op de leefbaarheid van wijken en buurten moet nadrukkelijker aandacht worden geschonken.

Arbeidsmigratie mag niet wringen met het principe van solidariteit. Nadelige gevolgen voor ontwikkelingslanden van arbeidsmigratie naar ons land (braindrain) moeten worden ingeperkt en de voordelen ervan (geldovermakingen, investeringen, kennisoverdracht) moeten juist worden bevorderd. Tijdelijke arbeid in ons land moet niet alleen voordelig zijn voor onze samenleving en economie, maar ook voor die van het land van herkomst van de arbeidsmigrant. Illegale arbeid, uitbuiting en misbruik van arbeidsmigranten moeten worden voorkomen en bestreden. Voor arbeidsmigranten gelden in Nederland dezelfde arbeidsvoorwaarden als voor Nederlandse werknemers.

3.3.4 Actieve inburgering

Inburgering van nieuwkomers begint zo mogelijk (bijvoorbeeld waar het gaat om huwelijksmigratie) in het land van herkomst. Het verplichte inburgeringsexamen is waardevol in dit verband. Behalve op inburgering van nieuwkomers in het algemeen zet de PvdA in op specifieke aandacht voor uitkeringsgerechtigden en ouders van schoolgaande kinderen.

Asielmigranten die in afwachting zijn van eventuele toelating leren nu slechts in beperkte mate de beginselen onze rechtsstaat en onze taal en cultuur. Met inburgering wordt pas begonnen als de asielpcedure is afgerond. Dit systeem komt erop neer dat echte vluchtelingen lijden onder de aanwezigheid in de asielpcedure van economische vluchtelingen. Dit zorgt vaak voor jarenlange frustraties bij vluchtelingen die uiteindelijk wel in aanmerking komen voor het Nederlandschap. Aan deze wrange situatie dient snel een einde gemaakt te worden. Ook beperkte arbeidsdeelname van asielmigranten is noodzakelijk om diegenen die uiteindelijk het Nederlandschap verwerven een zo sterk mogelijke uitgangspositie in onze samenleving te verschaffen.

Nu de wachtlijsten voor inburgeringscursussen en taallessen zijn weggewerkt, mogen de beschikbare plekken niet langer leeg blijven. Er komt een actiever aanbodbeleid en we stellen ons teweer tegen het 'niet willen'. Wie geen volwaardig burger wil zijn en bijvoorbeeld nalaat te investeren in het leren van de taal komen we niet langer tegemoet. Nederlandse staatsburgers vullen formulieren in – of het nu gaat over een theorie-examen voor het rijbewijs of informatiebrochures van publieke voorzieningen – in onze taal, het Nederlands. Want je doet niet alleen jezelf tekort als je geen Nederlands spreekt, maar ook je burens, je baas en je collega's. Bovenal zijn het de kinderen van nieuwe Nederlanders die lijden onder de taalachterstand van onwillige ouders. Een kind dat pas op zijn vierde, als het voor het eerst naar school gaat, Nederlands hoort, kampt met een achterstand die niet of nauwelijks meer in te halen is.

4. De inzet van de Partij van de Arbeid voor een gedeelde toekomst

De Partij van de Arbeid erkent het maatschappelijk onbehagen en de problemen die integratie met zich meebrengt.

Door migratie verandert de samenstelling van onze bevolking. Dat gaat gepaard met onbehagen. Bekende sociale patronen zijn verdwenen. Gedeelde omgangsvormen zijn niet langer vanzelfsprekend en breed leeft het idee dat de samenleving steeds minder veilig wordt. Dat is een akelig gevoel als het gaat over het land waar je bent geboren en getogen, het land dat je grootouders, je ouders en jij zelf mee hebben opgebouwd. Ook veel nieuwkomers ervaren verlies en onbehagen. Het verlaten van je moederland, ook al is dat een eigen keuze, heeft grote gevolgen. Een deel van de nieuwkomers vindt weinig houvast in de samenleving. Daarom grijpen ze terug op oude en vertrouwde tradities en gewoonten, die ze ook hun kinderen proberen bij te brengen. Veel migranten en kinderen van migranten die hier al jaren wonen, hebben de indruk dat ze meer dan ooit worden afgerekend op achternaam, huidskleur, afkomst of geloof. Hoe kun je je nog langer Nederlander voelen als anderen je steeds als allochtoon zien?

De Partij van de Arbeid staat voor een veerkrachtig Nederland met een vitale rechtsstaat en volwaardig burgerschap van allen.

Integratie is in essentie een taak van burgers zelf. Integratie vraagt van nieuwe Nederlanders de grootste inspanning: loslaten waar je vandaan komt, onvoorwaardelijk kiezen voor Nederland. Mensen die hier hun wortels hebben moeten ruimte bieden aan tradities, religies en culturen die van oudsher niet tot de Nederlandse samenleving behoorden. In ons Nederland bouwt iedereen mee aan een gezamenlijke toekomst. Door zich te houden aan de wetten en de regels van onze rechtsstaat. Door volwaardig burgerschap -meedoen in de samenleving- door te leren, door te werken en door het Nederlanderschap te koesteren en te beschermen. Door zich te identificeren met elkaar, respect te tonen voor vrijheid, democratie, gelijkheid van mannen en vrouwen en van homo's en hetero's, door samen verantwoordelijkheid te dragen voor dit land en de toekomst van onze kinderen.

De Partij van de Arbeid gaat het conflict niet uit de weg. We normeren waar het moet, we tolereren waar het kan, we confronteren waar het nodig is

Het welslagen van integratieprocessen wordt bemoeilijkt door oververtegenwoordiging van allochtonen in criminaliteit en overlast, door onbeslechte discussies over mannelijke moslims die vrouwen de hand weigeren te schudden, door trammelant over burka's en aparte inburgeringscursussen voor vrouwen. Het gaat hier om vraagstukken die raken aan de kernwaarden van onze rechtsstaat. Zonder een vruchtbare strategie om ermee om te gaan strandt elk verhaal over het scheppen van kansen en het accepteren van diversiteit op huizenhoge drempels van argwaan en slechte ervaringen. Al dit soort conflicten lossen we op door drie routes in te zetten: a) het strikt handhaven van wetten en regels, b) het confronteren van andersdenkenden met onze waarden, c) het dulden van onschadelijk, zij het volgens sommigen onwenselijk gedrag. Deze strategieën kunnen we los van elkaar of in combinaties toepassen. Wij kiezen in een concreet geval altijd de route die de grootste bijdrage aan integratie en emancipatie levert.

De Partij van de Arbeid kiest voor emancipatie en bestrijdt sociale segregatie.

De motor achter het integratiebeleid is een effectieve publieke sector. Onderwijs en werk zijn de werkelijke emancipatiemachines. Schooluitval, werkloosheid en criminaliteit zijn voor een groot deel terug te voeren op taal- of opleidingsachterstand bij de start van de basisschool en op een gebrekkige opvoeding thuis. Werkloosheid gaat gepaard met achterstand en afhankelijkheid van de sociale zekerheid. De Partij van de Arbeid neemt stelling tegen segregatie langs etnische lijnen. We moeten het ontstaan van parallelle gemeenschappen binnen onze samenleving een halt toeroepen. Leerlingen, collega's en stadsgenoten moeten met elkaar in plaats van naast elkaar leren, werken en leven. Wij investeren in inburgering, gaan verantwoord om met migratie en bestrijden discriminatie slagvaardig.

De Partij van de Arbeid staat voor een overheid die doet wat ze kan doen en voor een politiek die problemen niet uit de weg gaat. We kiezen voor strikte handhaving, duidelijke regels en emancipatie. Maar uiteindelijk is het niet de overheid die integratie kan bewerkstelligen. De overheid kan een brug

bouwen over een rivier, maar niet tussen u en uw buurman. Dat moet u zelf doen. Het Nederland dat de Partij van de Arbeid voor ogen staat is een land waar deze bruggen geslagen zijn. Waar iedereen zegt: 'Dit is ons land. En wij zijn van dit land.'